

מפגש מס' 132

דף למנחה

נחמיה ה'-ט'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

נחמיה פרק ה' - תיקון חברתי: השמטת חובות.

נחמיה פרק ו' - בניית החומה - התמודדות עם הפרעות לבנייה, וסיום הבנייה.

נחמיה פרק ז' - בטחון ירושלים ויישובה.

נחמיה פרק ח' - תיקון רוחני: חגי תשרי וקריאה בתורה.

נחמיה פרק ט' - תיקון רוחני: כינוס העם לצום, תפילה ותשובה.

הקדמה

כפי שראינו בשיעור הקודם, נחמיה הוא מנהיג מדיני, אשר עולה לארץ במטרה לחזק את ירושלים - לבנות את החומה ולהגן על יושבי העיר. מיד עם הגיעו לארץ הוא מתחיל לפעול למען בניית חומת ירושלים (ג'), מארגן הגנה על הבונים ועל יושבי ירושלים (ד'; ו'), ומצליח לסיים את בניית החומה, ולהגדיל את מספר תושבי העיר כדי לחזק אותה (י"א).

דמותו של נחמיה מיוחדת בכך שהוא משלב בכל מעשיו את הביטחון והאמונה המלאים בשליחות האלוהית המוטלת עליו יחד עם הנחישות הפוליטית והמעשית הנדרשת ממנו בכדי לבצעה. כאשר הוא שומע על מצבה הקשה של ירושלים הוא צם ומתפלל לה', ויחד עם זאת עושה מעשה - פונה אל המלך ומבקש רשיון לבנות את ירושלים: ויהי בשמיני את הדברים האלה ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים ואהי צם ומתפלל לפני אלהי השמים (א, ד)... ואמר למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבתי ואבננה... ואבוא אל ירושלים... ואומר אלהים אתם ראים הרעה אשר אנחנו בה אשר ירושלים חרבה ושעריה נצתו באש לכו ונבנה את חומת ירושלים ולא נהיה עוד חרפה (ב', ה-ז).

לצד הפעילות הבטחונית והמדינית של נחמיה, הוא מתמודד גם עם אתגרים חברתיים ורוחניים. למרות היותו מנהיג מדיני, נחמיה רואה חשיבות רבה בפתרון הבעיות החברתיות והרוחניות, ורואה בהן חלק משמעותי מתקומתה של ירושלים.

מבחינה חברתית - נחמיה דואג להשמטת חובות ולצימצום הפערים החברתיים (ה').

מבחינה רוחנית - נחמיה ועזרא יחד דואגים לחיזוק רוחני של העם ואף כורתים אמנה (ברית) בה העם מתחייב לשמירת המצוות (ח'-י'); נחמיה מתמודד עם בעיות של נישואי תערובת (י'; י"ג); שמירת שבת (י'); ותרומות למקדש ומתנות כהונה וליה (י'; י"ג).

בשיעור זה נעסוק בתיקון החברתי שעושה נחמיה.

לימוד מעמיק

מנהיגות נחמיה - תיקון חברתי

חלק א - ירושלים עיר הצדק

נחמיה הגיע לירושלים במטרה לבנות את החומה, ולהגן על ירושלים מאויבים. אך בפרק ה', באמצע בניית החומה, מתודע נחמיה לכך שהבעיה הבטחונית איננה הבעיה היחידה של העם היושב בציון: וְהִי צַעֲקַת הָעָם וַיִּשְׁעוּ גְדוּלָה אֶל אֲחֵיהֶם הַיְהוּדִים: וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים בְּנֵינוּ וּבְנֵינָנוּ אֲנַחְנוּ רַבִּים וְנִקְחָה דָגָן וְנֹאכְלָה וְנִחְיֶה: וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים שְׂדֵתֵינוּ וְכַרְמֵינוּ וּבְתֵינוּ אֲנַחְנוּ עֹרְבִים וְנִקְחָה דָגָן בְּרָעַב: וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים לְוֵינוּ כֶּסֶף לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ שְׂדֵתֵינוּ וְכַרְמֵנוּ: וְעַתָּה כִּבְשָׁר אֲחֵינוּ בְּשָׂרֵנוּ כִּבְנֵיהֶם בְּנֵינוּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כִּבְשָׁשִׁים אֶת בְּנֵינוּ וְאֶת בְּנֵינָנוּ לְעִבָדִים וַיֵּשׁ מִבְּנֵינָנוּ נְכַבְּשׁוֹת וְאֵין לָאֵל יָדְנוּ וּשְׂדֵתֵינוּ וְכַרְמֵינוּ לְאֲחֵרִים. (ה', א-ה).

המצב הכלכלי בארץ בתקופת שיבת ציון לא היה מזהיר, ולעתים הגיע עד כדי רעב. בנוסף לכך, היו פערי מעמדות: חלק מהעם במעמד גבוה, במשרות בכירות (הנהגה; כהונה) ויש להם פרנסה, ואפילו עושר, אך חלק גדול מהעם חי בעוני, עד כדי כך שהם מוכרים את שדותיהם ואף משעבדים את בניהם ואת עצמם לעבדים, כדי שיוכלו לשלם את המסים הנדרשים מהם וכדי שיוכלו להתקיים, ולא למות ברעב. כאשר יש פערי מעמדות, הם הולכים ומקצינים עם הזמן, מכיוון שהעשירים מלווים כסף לעניים, ואחר כך גובים את החוב (לעתים עם ריבית), ומכיוון שלעניים אין אפשרות להחזיר, הם מוכרים את כל רכושם ולבסוף אף משתעבדים בעצמם. זהו מבנה חברתי מעורער, והתנ"ך במקורות רבים מצביע על תופעה זו כתופעה בעייתית יותר מעבודה זרה (למשל: ירמיהו [\(בפרק ל"ד\)](#) קושר בין בעיית העבדות לחורבן ירושלים).

נחמיה מגלה שהבעיה החברתית הפנימית מאיימת על העם לא פחות מהאיום החיצוני מצד האויבים, והוא מקדיש זמן וכחות לטיפול בבעיה זו, למרות שהוא נמצא באמצע בניית החומה: וַיַּחַר לִי מְאֹד כִּי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת זַעֲקָתָם וְאֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיִּמְלֹךְ לִבִּי עָלַי וְאָרִיבָה אֶת הַחֲרִים וְאֶת הַסְּפָגִים וְאֶמְרָה לָהֶם מִשָּׂא אִישׁ בְּאָחִיו אֲתֶם נֹשִׂים וְאֲתֶן עֲלֵיכֶם קֶהֱלָה גְדוּלָה (ה', ו-ז).

לכאורה, נחמיה יכול היה לדחות את הטיפול בבעיה החברתית עד לסיום בניית החומה, במיוחד לאור העובדה שהאנשים המסייעים לו בבניית החומה היו מהמעמד הגבוה, ומאבק איתם עלול לגרום לחוסר שיתוף פעולה ואף לפגוע במהלך של הבנייה.

שאלה למחשבה:

מדוע הבעיה החברתית כל כך חמורה בעיני נחמיה, עד שהוא רואה צורך לטפל בה באופן מידי, באמצע בניית החומה?

נחמיה מטפל בבעיה החברתית באופן מידי, מפני שהוא מבין שחוסן חברתי פנימי הוא בסיס הכרחי, ובלעדיו אין אפשרות להשיג יעדים נוספים.

במובן הפרקטי - אם רוצים לגייס את העם למשימות, צריך לעזור להם לפתור את המצוקה שלהם. אנשים החיים במצוקה, אינם פנויים למשימות לאומיות, ויותר מכך - אם הם כועסים על השלטון, הם לא ירצו לשתף איתו פעולה. גם אם יצליחו להכריח אותם לעבוד בבניית החומה או להשתתף בהגנה, כל עוד זה לא נעשה מרצון ומתוך תחושת סולדיות - זה לא יצליח.

אך מעבר למישור הפרקטי, יש כאן עניין עקרוני: נחמיה מבין שירושלים איננה רק עיר בעלת ערך לאומי היסטורי עבור עם ישראל. ירושלים היא "עיר הצדק" - עיר שאמורה להיות מבוססת על אדני הצדק והמשפט,

כפי שאומר ישעיהו: וְאִשִּׁיבָה שְׁפֹטֶיךָ בְּבְרֵאשֵׁנָה וְיַעֲצִיךָ בְּבִתְחִלָּה אַחֲרַי כֵּן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצְדָק קְרִיָה נְאֻמָּנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בַּצְדָקָה (ישעיהו א', כו-כז).

ישעיהו, ונביאים נוספים, הוכיחו את העם על עוולות חברתיות, וראו בעשיית צדקה ומשפט עניין מהותי מאד. בחירת אברהם היתה מתוך הבנה שהוא, והעם היוצא ממנו, ישימו בראש סדר העדיפויות שלהם את עשיית הצדקה והמשפט: וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהוָה לְגוֹי גָדוֹל וְעֵצוֹם וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גְּוֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֵתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת בְּנֵיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית י"ח, יח-יט). לכל אורך הדורות, הנביאים טענו שעוולות חברתיות עלולות לגרום לחורבן, ובניית ירושלים מחדש אמורה להיעשות על אדני הצדק והמשפט ([לקריאת פסוקים ומאמרים בנושא משפט וצדקה לחצו כאן](#)). גם בפיוט "לכה דודי", המתאר את הגאולה, ניתן לראות שהדאגה לעניים מהווה חלק מהותי מתקומתה של ירושלים: "בך יחסו עניי עמי ונבנתה עיר על תילה".

נחמיה מבין את חשיבות הצדק החברתי לבניין ירושלים, ויודע שלא יוכל לבנות את ירושלים כל עוד יש עוולות חברתיות קשות בקרבה (להרחבה שמעו את [הרב אורי שרקי](#); [ד"ר מירי שליסל](#); [הרב יהודה טרופר](#)).

זוית אישית

היכן באה לידי ביטוי הדרישה לצדק חברתי בחייכם? באיזו מידה החברה הישראלית כיום מושתת על אדני הצדק, לדעתכם?

חלק ב - שיתוף פעולה

על מנת לעשות תיקון חברתי, נחמיה צריך להשיג שיתוף פעולה עם אנשי המעמד הגבוה, שיסכימו לוותר על היתרונות הכלכליים שלהם לטובת רווחתם של אנשים מהמעמד הנמוך - שיסכימו לשמוט חובות ולשחרר עבדים. עלינו לזכור, שבאותה תקופה תפיסת העולם הסוציאליסטית לא הייתה קיימת, ולא היה טבעי לאנשים להיענות לדרישות מעין אלה.

שאלה לעיון:

קראו את הפסוקים ושימו לב, מהי דרך הפעולה של נחמיה, שבעזרתה הוא מנסה להשיג שיתוף פעולה?

נחמיה פועל בחכמה על מנת להשיג את שיתוף הפעולה של אנשי המעמד הגבוה. הוא איננו מצווה עליהם לעשות משהו מנוגד לרצונם, אלא מנסה לגייס אותם למשימה, ולשם כך הוא עובר איתם תהליך:

א. שכנוע - נחמיה פותח בשיחה, במטרה לשכנע אותם ולהביא אותם להבנה שהשעבוד של אחיהם הוא בעייתו. הוא איננו מסביר להם את הבעיה באופן ישיר, מאחר וסביר להניח שתוכחה ישירה לא תתקבל על דעתם - מדוע שיוותרו על כסף ששייך להם?

לכן, נחמיה נוקט בגישה עקיפה. הוא מזכיר להם שבגלות יהודים התאמצו לפדות מעבדות את אחיהם היהודים שנפלו בשבי הבבלים והפרסים: וְאַמְרָה לָהֶם אֲנִינֵנוּ קִנִּינוּ אֶת אַחֵינוּ הַיְהוּדִים הַנִּמְכָּרִים לְגוֹיִם כְּדִי בָנוּ וְגַם אֶתְּם תִּמְכְּרוּ אֶת אַחֵיכֶם וְנִמְכְּרוּ לָנוּ וַיַּחְרִישוּ וְלֹא מֵצֵאוּ דָבָר: וְאוֹמֵר לָא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אֶתְּם עֲשִׂים הֲלוֹא בִּירְאֵת אֱלֹהֵינוּ תִּלְכוּ מִחֶרֶפַת הַגּוֹיִם אוֹיְבֵינוּ (ח-ט). השוואה זו מעמידה את העשירים בהשוואה לאויבים, ומבהירה להם שלא יתכן שהם יתנהגו כלפי אחיהם כמו שהאויבים מתנהגים כלפיהם.

ב. דוגמא אישית - נחמיה מוותר על החובות שאנשים חייבים לו, ואף על המסים שמגיעים לו כ"פחה": וגם אני אחי ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה נא את המשא הזה... גם מיזם אשר צוה אתי להיות פחם פארץ יהודה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים לארתחשסתא המלך שנים שנים עשרה אני ואחי לחם הפחה לא אכלתי: והפחות הראשנים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים: וגם במלאכת החומה הזאת החזקתי ושדה לא קנינו וכל נערי קבוצים שם על המלאכה: והיהודים והסגנים מאה וחמשים איש והבאים אלינו מן הגוים אשר סביבתינו על שלחנו: ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד יאן שש ברות וצפרים נעשו לי ובין עשרת ימים בכל יין להרבה ועם זה לחם הפחה לא בקשתי כי כבדה העבדה על העם הזה (י-ט).

נחמיה מוותר על המסים בגלל הקושי של העם, למרות שיש לו זכות לדרוש זאת, ולמרות שיש לו צורך אמיתי להאכיל הרבה אנשים הבאים לביתו (ארמונו) ועובדים אצלו. בכך מבהיר נחמיה את תפיסת המנהיגות שלו: המנהיג אמור לדאוג לטובת העם ולרווחתו, ולא להפך - לנצל את העם לצרכיו האישיים ולהגדלת כחו.

ג. אידיאולוגיה - במעשיו ובהצהרותיו מציב נחמיה בפני העם אידיאולוגיה, של יחסי אחווה; של מנהיגות הדואגת לרווחת העם; של חברה מתוקנת, המנוהלת על פי חוקי הצדק; ושל דאגה לחלשים בחברה לפנים משורת הדין.

ד. דרישה מעשית - נחמיה איננו משאיר את הדברים במישור האידיאולוגי, אלא נותן להם ביטוי מעשי - מתוקף סמכותו כמנהיג מדיני הוא דורש מהעשירים להשיב את השדות ולבטל את החובות: הטיבו נא להם פהים שדתיים פרימיהם זיתיהם ובתיהם ומאת הכסף והדגן התירוש והיצהר אשר אתם נשים בהם (יא). ההתחייבות לעשייה מגובה בשבועה: ואקרא את הפהנים ואשבועם לעשות פדבר הזה (יב).

ה. מעשה סמלי - נחמיה מנער את בגדו ואת כיסיו, כמשל לכך שמי שלא ישמע לדבריו ולא יפסיק את השעבוד של אחיו - ינזק, ויתרוקן מנכסיו: גם חצני נערתיו ואמרה ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקום את הדבר הזה מביתו ומיגעו וככה יהיה נעור ורק (יג) -

מלבי"ם נחמיה פרק הפסוק יג

כמו שנערתני אני את חצני (בגדי וכסי), כן ינער אותו ה' מביתו, רוצה לומר שיחרב ביתו ויכלה כל יגיעו, וכמו שעתה נשאר הכיס נעור כן ישאר נעור שלא ישוב להצליח עוד לעולם אף על פי הטבע.

בעקבות מעשיו אלה, נחמיה מצליח להשיג שיתוף פעולה: ויאמרו נשיב ומהם לא נבקש כן נעשה כאשר אתה אומר... ויאמרו כל הקהל אמן ויהללו את ה' ויעש העם פדבר הזה (יב-יג).

זווית אישית:

- נסו לחשוב: מה במעשיו של נחמיה הביא את האנשים לשתף איתו פעולה?
- כיצד אתם משיגים שיתוף פעולה עם אנשים?

נסכם את הדרכים בהן השיג נחמיה שיתוף פעולה, בנושא כל כך רגיש ומורכב:

ראשית - נחמיה איננו דורש מהעם לעשות מעשה בלתי מובן, אלא **מסביר ומשכנע** ואף מציב בפניהם **אידיאולוגיה**, של יחסי אחווה, ושל חברה מתוקנת, המנוהלת על פי חוקי הצדק ומתוך דאגה לחלשים בחברה לפנים משורת הדין.

שנית - האידיאולוגיה איננה נשארת ברמת המחשבה והדיבור, אלא מבוצעת **באופן מעשי**. ולא זו בלבד אלא שהדרישה המעשית מופנית קודם כל כלפי נחמיה ומקורביו. אם נחמיה היה דורש מהעם לעשות מעשה שהוא

בעצמו איננו מוכן לעשות - זה לא היה אמין, וסביר להניח שהם לא היו משתפים פעולה. אך כאשר הדרגות הגבוהות של השלטון מוכיחות נקיון כפיים ומעורבות חברתית, העם מוכן לנהוג כמותם.

ולבסוף - הפרק מסתיים בהצהרה של נחמיה: **זָכְרָה לִי אֱלֹהֵי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל הָעָם הַזֶּה (יט)** - נחמיה מצהיר שמעשיו נעשו לשם שמים, ולטובת העם. נראה שלא רק ה' זוכר את מעשיו לטובה, אלא גם העם מבחין בטוהר כוונותיו ולכן מוכן להיענות לדרישותיו, אפילו כשהן קשות.

סיכום:

נחמיה עוצר את בניית החומה על מנת להתמודד עם בעיית הפערים החברתיים, מתוך הבנה שחוסן חברתי הוא הבסיס לכל פעילות מדינית, ומעבר לכך - ירושלים אמורה להיות "עיר הצדק", ואין אפשרות להמשיך בבנייתה ללא תיקון העוולות החברתיות. על מנת להשיג שיתוף פעולה בנושא רגיש ומרוכב זה, נחמיה מציב את האידיאולוגיה העומדת מאחורי הדרישה לשמוט חובות; מדבר אל לב העם בצורה משכנעת; ולפני שהוא דורש מאחרים - קודם כל הוא דורש מעצמו לנהוג בהגינות ולהיות רגיש לצרכי העם. כך העם מכיר בטוהר הכוונות של נחמיה, ומוכן להיענות לדרישותיו ולשתף פעולה.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לנחמיה פרקים ה'-ז'](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לנחמיה פרקים ח'-ט'](#)

[התמודדות עם פערים חברתיים - הרב יובל שרלו](#)

[תיקון בעיית העבדות - הרב מנשה וינר](#)

[דמותו של נחמיה - בטחון והשתדלות - ד"ר מירי שליסל](#)

[נחמיה ושיקומה של שיבת ציון - הרב דוד סבתו](#)

[מנהיגותו של נחמיה- דוד נתיב](#)

[חומות וצדק - יסודות ירושלים - הרב יהודה טרופר](#)